

1. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / **К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін.** — К., Держкомпідприємство, 2008. — 226 с.
2. Електроний ресурс. — Режим доступу: www.delo.ua.
3. Електроний ресурс. — Режим доступу: www.prostobiz.ua.
4. Електроний ресурс. — Режим доступу: www.vlasnasprava.info.
5. Електроний ресурс. — Режим доступу: www.liga.net.
6. Електроний ресурс. — Режим доступу: www.bank.gov.ua.

ХАРКІВСЬКИЙ Т.О., ст. гр. КТ-263

Наук. кер.: Харківська Л.В., к.е.н. доц.

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля,
м. Луганськ

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЄВОГО МЕХАНІЗМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Рассмотрены предпосылки и некоторые проблемы формирования механизма природопользования, который отвечал бы сложной современной экономической и экологической ситуации в регионе и Украине в общем.

Актуальність. Сучасне життя багатьох регіонів України проходить в умовах процесів природокористування, викликаних діяльністю людського суспільства і що все частіше виявляються з негативного боку. Неблагополучна для розвитку обстановка, що склалася в зв'язку з цим, є однією з кардинальних проблем, яка з року в рік стає все більш актуальнішим і вимагають широкомасштабного рішення.

Ціль дослідження. З ухваленням закону України “О охороні навколишнього природного середовища” (1991 р.) в Україні були створені новий режим і механізм природокористування, адекватніші об'єктивним вимогам суспільного розвитку, сучасного етапу розвитку науково-технічного прогресу і ринковим відносинам. При цьому центральне місце відводиться посиленню економічного регулювання і фінансовим важелям раціоналізації сфери природокористування. Формування механізму плати за природні ресурси розглядається як складова єдиної цінової і податкової державної політики держави. У такій функції він повинен забезпечити пряму вигоду від експлуатації природних ресурсів і експорту сировини і напівфабрикатів у рамках економічних відносин між Україною і її партнерами.

Однак, як показує їх практичне застосування, окремі елементи економічного механізму природокористування мають різний ступінь розвиненості і практичної реалізації. Еколого-економічний аналіз дає можливість визначити, які з діючих інструкцій слід визнати малоефективними і які стимулюючі системи слід вважати найбільш перспективними. Таким чином, впровадження дієвого механізму природокористування набуває дедалі все більшої необхідності

Основна частина. Перш за все економічний механізм природокористування повинен ґрунтуватися:

на оцінці ефективності діючих елементів фінансової системи в стимулюванні раціонального користування природними ресурсами;

на розробці спеціальних елементів фінансово-економічного механізму, стимулюючих збереження навколишнього середовища людини, законодавче і нормативно-

методичне забезпечення їх функціонування;

на оцінці світових тенденцій економічного розвитку.

Слід зазначити, що економічний механізм природокористування тісно зв'язаний, з пріоритетами внутрішньої і зовнішньої політики держави, які, у свою чергу, повинні також забезпечувати природо- і ресурсоохоронні національні інтереси, а також сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку.

При цьому очевидна необхідність підвищення достовірності інформації про функціонування різних блоків економічних регуляторів у сфері управління природокористуванням, що послужить основою для ліквідації пропусків у фінансово-економічному і правовому механізмах.

Проблеми, які досліджуються в рамках процесів природокористування можна об'єднати в дві великі групи.

По-перше, це проблеми найбільш ефективного використання економікою природних ресурсів і, по-друге, це проблема пошуку і обґрунтування найбільш доцільних методів запобігання і ліквідації збитку від забруднення навколишнього середовища. Ці проблеми повинні вирішуватися на основі закономірностей історичного характеру, а також з урахуванням потреб суспільства, що змінюються, формування повий системи цінностей на тлі економічних проблем сучасності.

Здійснення державою функцій по управлінню процесами природокористування повинне базуватися на принципах комплексного використання природно-ресурсного потенціалу окремих регіонів, а також повинні бути встановлені пріоритетні напрями розробки окремих видів природних ресурсів; це може розширити масштаби внутрішніх інвестицій, що створить реальні умови для інтенсифікації природоохоронних заходів.

Період реформування економіки, пов'язаний із зміною форм власності на засоби виробництва, матеріальні і енергетичні ресурси, характеризується в Україні, як і в більшості країн з перехідною економікою, різким спадом виробництва і кризовими явищами практично у всіх сферах господарського життя.

Характерною особливістю цього періоду в природокористуванні і природоохоронній діяльності є формування економічного механізму управління природокористуванням замість розпорядливо-адміністративного, такого, що існував у роки планової економіки.

Як відомо, економічний механізм управління природокористуванням і природоохоронною діяльністю базується на наступних основних положеннях: економічній оцінці природних ресурсів і введенні плати за їх використання; визначенні економічного збитку від забруднення навколишнього середовища і введенні плати за забруднення навколишнього природного середовища; дослідженні джерел і коштів для фінансування природоохоронних заходів в умовах децентралізації економіки; відшкодуванні збитку при порушеннях екологічного законодавства і екологічних злочинах; екологічному ліцензуванні; страхуванні екологічних ризиків.

Однією з найбільш гострих і хворобливих проблем природокористування і охорони навколишнього природного середовища було і залишається фінансування природоохоронних заходів. Якщо за часів планової економіки головним джерелом засобів на природоохоронну діяльність був держбюджет, то сьогодні в державних і місцевих бюджетах витрати на охорону навколишнього середовища значно скоротилися і продовжують скорочуватися.

Використання на природні потреби коштів за рахунок відрахування підприємств стало також вельми проблематичним, оскільки більшість них працюють не на повну потужність і зазнають великі фінансові труднощі.

Багато країн з перехідною економікою, маючи аналогічні труднощі у фінансуванні природоохоронних заходів, знаходять вихід у формуванні альтернативних джерел, до яких, в першу чергу, відносяться позабюджетні екологічні фонди.

Такі фонди, як відомо, були створені в Україні. Проте, якщо в країнах Центральної і Східної Європи вони сьогодні займають важливе місце у фінансуванні природоохоронних заходів, то в Україні питома вага екологічних фондів в структурі природоохоронних витрат поки незначна.

Одним з дієвих інструментів ринкового регулювання природоохоронної діяльності є платежі за забруднення навколишнього природного середовища, переслідуючи основну мету - відшкодування заподіяного забрудненням збитку. Крім того, платежі покликані стимулювати екологічну відповідальність підприємств, вимушувати їх на проведення застережливих заходів щодо зменшення викидів.

На думку фахівців, повна компенсація збитку платежами за забруднення навколишнього середовища в сучасних умовах в Україні взагалі неможлива.

Це свідчить про те, що прийнята система індексації базових нормативів плати за викиди не виконує свого завдання, і в таких умовах ключовий принцип природокористування в ринкових умовах: «забруднюєш — плати» втрачає свої регульовані функції.

До цього слід додати, що підрахунок об'ємів відшкодування збитку, заподіяного в слідстві порушення економічного законодавства, методика яких базується на використанні показника мінімальної заробітної плати і неоподаткованого мінімуму доходів, які давно не оновлювалися, дає явно занижені результати.

Висновки. Розглянуті вище деякі аспекти фінансового механізму природокористування в період реформування економіки показує, з одного боку, правильність його впровадження при переході до ринкової економіки і з іншої — недосконалість такого механізму і неспроможність використання застарілих методів і нормативних показників.

Діючи на сьогодні методики розрахунків еколого-економічних показників раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища не відображають зміни, що повною мірою відбулися, в структурі і організації природоохоронної діяльності і потребують вдосконалення, нових підходів.

Нові дослідження і розробки по вдосконаленню економічного механізму природокористування і охорони навколишнього природного середовища повинні включати чітко відпрацьовану структуру формування і витрачання позабюджетних засобів на природоохоронні цілі, розвитку економічного менеджменту і підприємництва, страхуванні екологічних ризиків, широке застосування пільгового оподаткування підприємств, установ і організацій, зайнятих природоохоронною діяльністю.

Бібліографічний список

1. Положение "О государственной системе мониторинга окружающей природной среды" от 30. 03. 1998 № 391 // Вісник Верховної Ради. — 1998. — № 5. — С. 15–19.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 1147 від 17 вересня 1996 р. "Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів" // ВВР. — 1996. — № 9. — С. 23–28.
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 534. "Про затвердження положення про державний фонд охорони навколишнього природного середовища" // ВВР. — 1998 — № 5. — С. 5–12.
4. **Степановских А.С.** Экология. — М.: ЮНИТИ, 2001. — 704 с.
5. **Тупица Ю.Ю.** Эколого-экономическая эффективность природопользования. — М.: Лесная промышленность, 1984 — 159 с.
6. **Хабарова Е.И.** Альянс экологии и менеджмента // Экология и жизнь. — 2000. — № 4. — С. 32–38.
7. **Brown L.** Eco-Economy. — New York.: W.W. Norton&Company,2002. — 334 p.